

1. PRZEDMIOT I ZAKRES EKONOMII

1.1. Przedmiot ekonomii

Definicja

Ekonomia jest jedną z nauk społecznych zajmującą się problemem gospodarowania ograniczonymi zasobami w celu zaspokajania nieograniczonych potrzeb. Z tego względu podstawowymi pytaniami ekonomii są: **co wytwarzać, jak i dla kogo?** Głównymi zagadnieniami ekonomii są kwestie alokacji i dystrybucji zasobów. Nadrzędnym celem tej nauki jest wskazywanie sposobów radzenia z problemem rzadkości zasobów w sytuacji nieograniczoności potrzeb.

Racjonalność gospodarowania polega na minimalizacji kosztów (zużycia zasobów) i maksymalizacji korzyści. Ograniczoność zasobów jest podstawową przyczyną konieczności racjonalnego gospodarowania. Jego istotą jest dokonywanie najbardziej korzystnych (optymalnych) wyborów przy podejmowaniu decyzji w zakresie celów społeczno-gospodarczych oraz środków i metod (sposobów) realizacji tych celów.

Zasada racjonalnego gospodarowania (zasada gospodarności) - może być ujmowana dwojako:

1. jako zasada największego efektu przy danym nakładzie środków.
2. jako zasada najmniejszego nakładu środków na osiągnięcie danego efektu.

Odnosząc uzyskiwane z działalności gospodarczej efekty do ponoszonych w związku z tą działalnością nakładów można określić ekonomiczną efektywność gospodarowania.

Racjonalność gospodarowania oparta jest na **rachunku ekonomicznym**. Polega on na porównywaniu uzyskanych z danej działalności gospodarczej efektów (np. dochodów) z ponoszonymi w związku z tą działalnością nakładami (np. wydatkami) w celu wyboru możliwie najlepszych, czyli najbardziej efektywnych ekonomicznie, wariantów podejmowanych decyzji¹.

¹ Milewski R., Elementarne zagadnienia ekonomii, PWN Warszawa 2008

Definicji ekonomii jest dużo, można wśród nich wymienić przykładowe, że:

1. Ekonomia, inaczej ekonomia polityczna, to badanie tych działań, które (za pośrednictwem pieniądza lub bezpośrednio) wiążą się z transakcjami wymiany między ludźmi.
2. Ekonomia bada sposób wykorzystania przez ludzi ograniczonych zasobów (ziemia, praca, dobra kapitałowe, takie jak: wiedza techniczna, dobra produkcyjne, itp.) do wytwarzania różnych produktów i usług oraz sposób, w jaki dzielone są uzyskane efekty między poszczególnych członków społeczeństwa.
3. Ekonomia jest to nauka o społecznych prawach rządzących procesem produkcji i podziału (uproszczona definicja marksistowska).
4. Ekonomia jest to badanie bogactwa.
5. Ekonomia to nauka o sposobach doskonalenia społeczeństwa i tworzenia cywilizacji zgodnej z zasadami humanizmu.
6. Ekonomia to badanie decyzji, podejmowanych przez jednostki i społeczeństwa, które dotyczą zastosowania ograniczonych zasobów produkcyjnych o różnych możliwych zastosowaniach do wytwarzania różnych produktów oraz przeznaczania wyprodukowanych dóbr na zaspokojenie potrzeb (bieżących lub przyszłych) poszczególnych osób i grup w społeczeństwie. Ekonomia analizuje nakłady i efekty związane z doskonaleniem metod wykorzystywania zasobów².

Można zatem stwierdzić, że ekonomia jest nauką badającą jak ludzie radzą sobie z rzadkością - brakiem nieograniczonej dostępności dóbr, jak rozwijają dotkliwy problem alokacji ograniczonych zasobów w celu zaspokojenia konkurencyjnych potrzeb, aby zaspokoić je na tyle ile jest to w danej sytuacji możliwe. Ekonomia jest nauką badającą, w jaki sposób społeczeństwo gospodarujące decyduje o tym, co?, jak? i dla kogo? wytwarzać (bada: co, jak i dla kogo wytwarza społeczeństwo).

Przedmiot ekonomii stanowi obszar ludzkich zachowań obejmujący produkcję, wymianę i użytek czyniony z dóbr i usług. Naczelnym problemem ekonomicznym stojącym przed społeczeństwem jest pogodzenie sprzeczności między nieograniczonymi potrzebami ludzkimi w zakresie dóbr i usług a ograniczonością niezbędnych do ich wytwarzania zasobów. Celem ekonomistów jest formułowanie teorii zachowań ludzkich i ich weryfikacja w zestawieniu z rzeczywistością³.

Problem rzadkości dóbr jest tak stary jak odległe są dzieje ludzkości, w związku z tym myślenie „ekonomiczne” towarzyszy człowiekowi od zarania jego dziejów.

² Kudły W., „Teoria ekonomii”, WSI, Radom 1991, skrypty nr 22

³ Begg D., Fischer S., Dornbusch R., Mikroekonomia, PWE Warszawa 2008

Warto zapamiętać

Nazwa nauki *ekonomia* wywodzi się z języka greckiego i składa się z dwóch wyrazów: „oikos” - dom, „nomos” – prawo, jest to zatem wiedza o prawach rządzących gospodarstwem domowym.

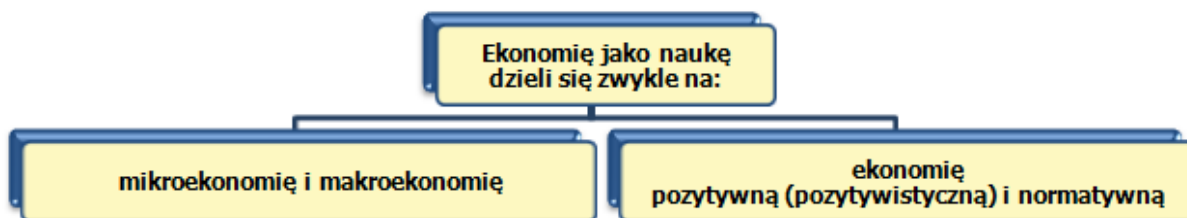
Utworzenie nazwy nauki *ekonomia* przypisuje się greckiemu filozofowi Arystotelesowi. Jakkolwiek problemami ekonomicznymi, mechanizmami działania gospodarki interesowali się także inni greccy filozofowie i pisarze. Jeden z nich, historyk **Ksenofont** napisał nawet dzieło pod tytułem *Oikonomikos*, czyli *Gospodarz* (stąd pochodzi słowo "ekonomista"). Dzieło Ksenofonta jest przede wszystkim podręcznikiem zarządzania gospodarstwem domowym lub państwem - miastem (w tym wypadku Atenami).

Według ekonomii klasycznej, odwołując się np. do A. Smitha, można stwierdzić, że podstawowymi, ograniczonymi zasobami gospodarczymi są:

- **praca** - to zasoby ludzkie (wraz z wiedzą, praktycznymi umiejętnościami, por. kapitał ludzki),
- **ziemia** - zasoby naturalne (ziemia, bogactwa naturalne, woda, powietrze),
- **kapitał** zasoby wytworzone przez człowieka (narzędzia, maszyny i urządzenia, budynki i hale fabryczne, żywność, odzież, mieszkania, środki transportu, środki finansowe itd.).⁴

Obecnie te czynniki uzupełnia się także o technologię (informacje) oraz przedsiębiorczość, tj. talent, umiejętności organizacyjne.

1.2. Podziały ekonomii

Ekonomia pozytywna stanowi zbiór twierdzeń zawierających obiektywne i naukowe objaśnienie rzeczywistości. Oparta jest na sądach pozytywnych (pozytywistycznych), czyli objaśnieniach danej kwestii ekonomicznej lub opisie funkcjonowania jakiegoś fragmentu gospodarki poprzez formułowanie twierdzeń, które są wynikiem obiektywnej analizy.

Ekonomia normatywna jest to zbiór ocen i zaleceń opartych na subiektywnym wartościowaniu zjawisk. Oparta jest na sądach normatywnych, czyli wykraczaniu poza granice obiektywnej analizy i sformułowaniu rad, zaleceń, rekomendacji dotyczących polityki gospodarczej.

Mikroekonomia to część ekonomii badająca zachowanie się ludzi w ramach gospodarstwa domowego, przedsiębiorstwa lub ewentualnie danego rynku. Analiza mikroekonomiczna szczegółowo bada indywidualne decyzje dotyczące pojedynczych towarów. Ponadto mikroekonomia bada przede wszystkim poszczególne elementy tworzące gospodarkę, takie jak: gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, sektory i gałęzie (branże) gospodarki, rynki określonych produktów i usług itd. Mikroekonomia zajmuje się sposobem rozwiązywania problemu rzadkości przez poszczególne

⁴ Milewski R., Elementarne zagadnienia ekonomii, PWN, Warszawa 2008

podmioty gospodarujące. Bada ona cele działalności tych podmiotów i formułuje kryteria wyboru decyzji optymalnych.

Zadaniem mikroekonomii jest wyjaśnienie, jak i dlaczego dany podmiot funkcjonuje w określonych warunkach. Wymaga to precyzyjnego określenia:

- warunków, w jakich dany podmiot działa,
- celu, do jakiego dąży,
- sposobu, w jaki ten cel może osiągnąć.

Podstawowymi zagadnieniami mikroekonomii są:

- teoria rynku,
- popyt i podaż oraz czynniki je kształtujące,
- rynek i cena równowagi a cena maksymalna i minimalna,
- elastyczność popytu i podaży,
- teoria wyboru konsumenta,
- przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej,
- teoria produkcji,
- koszty ponoszone przez przedsiębiorstwo w procesie produkcji,
- analiza mechanizmów występujących na różnych typach rynków,
- charakterystyka modeli rynkowych,
- struktura rynku od strony popytu,
- monopole, oligopole i duopole,
- konkurencja monopolistyczna,
- konkurencja doskonała,
- rynek pracy,
- ekonomiczna rola państwa w gospodarce rynkowej.

Makroekonomia bada funkcjonowanie gospodarki kraju jako całości - tzn. takie wielkości, jak produkt krajowy, dochód narodowy, inwestycje, oszczędności, poziom cen, bezrobocie, handel zagraniczny oraz analizuje wzajemne powiązania między tymi globalnymi wielkościami, a jednocześnie rejestruje je statystycznie i dokonuje pomiarów ich wielkości oraz zachodzących w nich zmian.

Makroekonomia - kładzie nacisk na wzajemne związki zachodzące w gospodarce jako całości. W swej metodzie celowo upraszcza ona analizę poszczególnych elementów badanej całości w trosce o przejrzystość obrazu działania całej gospodarki.

Makroekonomia zajmuje się przede wszystkim badaniem wielkości agregatowych, czyli wielkości dotyczących całej gospodarki.

Podstawowymi zagadnieniami makroekonomii są:

- rachunek dochodu narodowego,
- produkcja,
- konsumpcja i rozwój technologiczny,
- dochody ludności,
- determinanty dochodu narodowego,
- rola banku centralnego w gospodarce,
- rynek pieniężny,
- system banków komercyjnych,
- zjawiska tłumienia i wypierania,
- polityka fiskalna i monetarna państwa,

- polityka restrykcyjna i ekspansywna państwa,
- bezrobocie,
- inflacja,
- handel międzynarodowy,
- czynniki wzrostu gospodarczego,
- przyczyny kryzysów i cykli koniunkturalnych.

1.3. Potrzeby

Jednym z podstawowych terminów, jaki pojawia się przy charakterystyce ekonomii jest termin „potrzeba”.

Potrzeba oznacza stan organizmu wywołany brakiem lub rzadziej nadmiarem pewnych czynników, rzeczy, które odpowiadają za właściwe funkcjonowanie organizmu od strony fizjologicznej lub istnieniem w środowisku społeczno-psychologicznym. Potrzeba jest oznaką braku homeostazy, czyli równowagi.

Człowiek odczuwający potrzebę motywowany jest do działania w celu jej zaspokojenia⁵. Ponadto potrzeby wywołują odczucia konieczności posiadania lub użytkowania rzeczy lub usług. Można je podzielić na siedem zasadniczych grup:

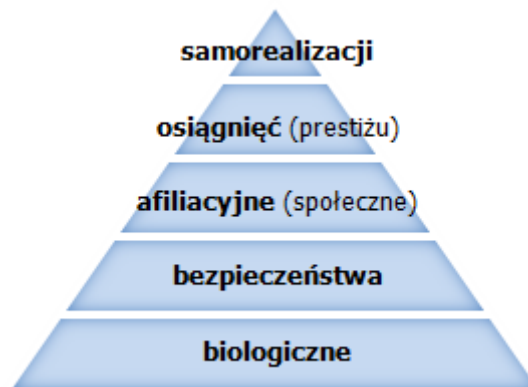
- jedzenie i picie,
- ubranie,
- mieszkanie,
- higiena i ochrona zdrowia,
- wykształcenie,
- odpoczynek i rozrywka,
- przenoszenie się z miejsca na miejsce.

Potrzeby podlegają kategoryzacji i hierarchizacji.

⁵ Masłowski A., Motywacja i osobowość, PWN Warszawa 2006

Według tzw. piramidy A. Masłowa można wyróżnić:

Według J. Szczepańskiego potrzeby dzieli się na:

- **rzeczywiste**, oznaczające brak faktycznie niezbędnych dla organizmu substancji i czynników;
- **otoczkowe**, które związane są z koniecznością zaspokajania potrzeb w określonych warunkach i z określonymi ludźmi;
- **pozorne**, które mają charakter uzależnień i wpływają destrukcyjnie na człowieka i jego relacje z otoczeniem.

Potrzeby są nieograniczone, odnawialne, często komplementarne, zaspokojenie jednej powoduje pojawienie się innej. Część potrzeb jest efektem oddziaływania kultury na człowieka, w związku z czym potrzeby i sposoby ich zaspokajania ewoluują w czasie. Wiąże się to m.in. ze zjawiskiem „odwracalności potrzeb” czyli sytuacją w której dobro zaspokajające potrzebę samo w sytuacji jego braku staje się źródłem potrzeby.

Przykład

Dobrem podlegającym prawu „odwracalności potrzeb” są pieniądze, które pierwotnie służąc zaspokajaniu potrzeb same mogą stać się przyczyną pojawienia się nowej potrzeby.

1.4. Elementy analizy ekonomicznej

W analizie ekonomicznej kluczową rolę odgrywają takie elementy jak:

- **Produkcja** - wszelka działalność ludzka polegająca na wytwarzaniu różnych środków niezbędnych do zaspokojenia potrzeb ludzkich.
- **Produkty** - dobra uzyskane na skutek prowadzonej produkcji.
- **Dobra wolne** - dobra występujące w przyrodzie nie będące wynikiem produkcji (np. powietrze, woda).
- **Praca** - zespół świadomych i celowych czynności człowieka, dzięki którym oddziałuje on na otaczającą go przyrodę, przekształca je i zmienia.
- **Siła robocza** - zdolność do wykonywania pracy przez człowieka.
- **Przedmioty pracy** - środki podlegające przetwarzaniu (np. ziemia, surowce, półprodukty).
- **Środki pracy** - środki za pomocą których ludzie przetwarzają przedmioty pracy (np. narzędzia, maszyny i urządzenia, hale fabryczne).

- **Środki produkcji** - przedmioty pracy i środki pracy.
- **Środki konsumpcji** - środki nadające się wprost do zaspokojenia konsumpcyjnych potrzeb ludzi⁶.

⁶ Milewski R., Elementarne zagadnienia ekonomii, PWN Warszawa 2006